

Jadranski zbornik I—VI. Rijeka—Pula 1956, 1957, 1958, 1960, 1962, 1966 (podnaslov Prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog Primorja, od šestega zvezka dalje še Gorskog Kotara).

Zbornik izdajata Podružnici zgodovinskega društva Hrvatske na Reki in v Pulju. Nastal je kot plod dolgoletnih prizadevanj reških in puljskih zgodovinarjev, da se čimprej prične z znanstvenim preučevanjem zgodovine Istre, Reke, Hrvatskega primorja in Gorskega kotara in se tako, prvič, izpolni občutna praznina v našem zgodovinopisju tega predela naše domovine, in drugič, nadomesti obširna tuja psevdoznanstvena literatura o Istri, Reki in Hrvatskem primorju, ki je netočno in izkrivljeno prikazovala zgodovinske dogodke in razmere v preteklosti. Že prva knjiga Jadranskega zbornika je tako po številu prispevkov kot po številu sodelavcev pokazala, kako potrebna je bila takšna izdaja in kolikšno je zanimanje za zgodovino tega področja.

Jadranski zbornik I—1956. Rijeka—Pula 1956, 388 strani.

Izbor tem za prvo knjigo zbornika je bil prepuščen sodelavcem samim, zato so prispevki zelo raznolični po tematiki in zajemajo skoraj vsa obdobja zgodovine.

Vinko Antić v članku Štampa narodnooslobodilač kog pokreta u Hrvatskom Primorju, Gorskom Kotaru i Istri (str. 9—39) obravnava nastanek in delovanje posameznih tehnik in tiskarn ter izdajanje časopisov na tem področju v letih 1941—1945.

Prispevek Dragana Šepića Supilo v emigraciji (str. 41—98), ki je prvi del študije o delu Frana Supile v emigraciji, obravnava njegovo delovanje v emigraciji v razdobju od julija 1914 do junija 1915. Avtor je na podlagi arhivskega gradiva Jugoslovanskega odbora, katerega sedaj hrani Arhiv jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, nekoliko bolj osvetlil osebnost Frana Supila in vloga, ki jo je odigral pri združitvi jugoslovanskih narodov.

Vjekoslav Bratulić je v članku O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena na sednjjoj Istri (str. 99—118) razložil kontinuiteto naselitve Slovenov v srednji Istri, to je v prostoru okrog Pazina, na podlagi arheoloških zgodovinskih zapiskov (analov, kronik in drugih zgodovinskih spisov), arheoloških ostankov iz srednjega veka, toponomastičnih in onomastičnih podatkov in na podlagi rekonstrukcije družbene ureditve slovenskih naseljencev v Srednji Istri.

Oleg Mandić v prispevku Neki pravni običaji na području bivše Kastavske gospositije (str. 119—141) obravnava proces nastajanja kastavskega, veprinskega in moščeniškega zakona, ki je veljal na ozemlju fevdalnega gospostva Kastav in je nastal kot kompilacija določenih običajev, po katerih je živelo prebivalstvo na tem ozemlju, država pa jih je priznala in sankcionirala. Avtor se zadržuje na treh primerih pravnega običaja: na narodnih nazivih zemljišč, ki so se obdržali v zemljiških aktih kot pravni običaj celo pod italijansko vladjo kljub fašističnemu terorju in zakonskim predpisom, dalje na tako imenovanih »starinah« (naziv za določeno zemljišče) in na županijah, ki jih omenjajo na področju kastavske občine v kupnih in prodajnih pogodbah še v začetku XX. stoletja.

Radojica F. Barbaljić je v članku Prodiranje hrvatskog industrijskog kapitala u parobrodarstvo duge plovidbe koncem XIX. stoljeća (str. 143—155) prikazal pomen prodiranja hrvatskega industrijskega kapitala v brodarstvo dolge plovidbe na Reki in okolici koncem XIX. in v začetku XX. stoletja.

V fragmentu iz razprave o družbenoekonomski podlagi nacionalnega gibanja v Istri je Berislav Lukić pod naslovom Neka mišljenja u talijanskoj gradjanskoj historiografiji o karakteru nacionalnog pokreta u Istri (str. 157—164) ovrgel popolnoma napačno in neobjektivno tolmačenje italijanskih meščanskih zgodovinarjev (sem štejemo C. de Franceschija, Dina Conforti-Arancinija, Oscarja Randija, G. Stefanija, G. Ascolija, B. Benussija in A. Tamare) o nacionalnem gibanju v Istri med drugo polovico XIX. in v začetku XX. stoletja.

Maja Bošković-Stubi je v prispevku O jednoj zbirci hrvatskih narodnih pripovedaka iz Rijeke (str. 165—187) najprej na kratko orisala kulturni položaj na Reki konec XIX. stoletja, ko je Rudolf Strohal zbral ljudske pripovedke o tem mestu (R. Strohal, Hrvatskih pripovijedaka knjiga III. Karlovac 1904), nato pa podala pregled in vsebino vseh zbranih pripovedk.

Milko Kos obravnava v Pet istarskih razvoda iz XV. stoljeća (str. 189—202) pet istrskih dokumentov (hrani jih Državni arhiv na Dunaju), ki opisujejo razdelitev in razmejitev ozemlja: 1. Sv. Ivan-Gračišće (leta 1405), 2. Lupoglav-Brgudac (leta 1423), 3. Lupoglav-Brgudac (leta 1440), 4. Šumbreg-Kršan (leta 1440) in 5. Golorica-Tremaun (leta 1472).

Stjepan Antoljak je pod naslovom Kako su Isusovci sticali posjede u neka-dašnoj kastavskoj gospostiji (str. 203—217) objavil 11 hrvatskih listin iz XVII. stoletja s tega področja (pisane so bile verjetno v glagolici), katere so dali reški jezuiti prepisati v svojo knjigo v latinici. Iz teh 11 dokumentov, katere je S. Antoljak opremil s številnimi opombami, se jasno vidi, kako so jezuiti spretno in poceni kupovali posamezne nepremičnine in tako večali svoje posestva na področju kastavskega gospodarstva.

Vanda Ekl nas v prispevku Dvoje nove glagoljske isprave iz Rijeke (str. 219—230) seznanja z dvema glagoljskima listinama iz XVI. stoletja, ki so ju odkrili v reškem arhivu.

Danilo Klen v prispevku Tri izvještaja o Rijeci iz 1851 i 1852 godine (str. 231—242) obravnava tri uradna poročila, ki nam posredujejo položaj na Reki v dobi neposredno po revolucionarnem letu 1848, ki je imelo za Reko neizbežne politične posledice. Nenaravna, neposredna povezanost Reke z Madžarsko je v tem času končana — Reka je postala za nekaj časa ponovno hrvatska.

Na podlagi na novo odkritih dokumentov iz razdobja 1700—1750 v arhivski seriji Diversa de Foris (serija 34) v Državnem arhivu v Dubrovniku je Josip Luetić v prispevku O pomorstvu Hrvatskog Primorja i Istre u XVIII. stoljeću (str. 243—253) podal vrsto novih podatkov o pomorščakih Hrvatskega Primorja in Istre in njihovem ladjevju, ki so imeli poslovne zveze z Dubrovnikom. Ti novi podatki pričajo o pomembnih pomorskih centrih na naši severni obali v XVIII. stoletju.

Bogdan Krizman je v prispevku Gradja o talijanskoj okupaciji Rijeke, Istre i Hrvatskog Primorja 1918 godine (str. 255—269) na podlagi gradiva Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba iz Državnega arhiva v Zagrebu prikazal, kako je Italija leta 1918 po premirju antantnih sil v avstro-ogrski monarhiji pričela z okupacijo vzhodne obale Jadrana, potem ko ji je po spretnem diplomatskem boju uspelo vnesti v dogovor o premirju teritorialne odredbe londonskega pakta iz leta 1915, ki so bile za na novo nastajajočo kraljevino SHS zelo neugodne. S tem dogovorom v roki je Italija pričela postopoma v imenu antantnih sil z zasedbo vzhodne obale Jadrana in tako zasedla Mali Lošinj, Cres, Pag, Krk, Bakar, Rab, Pulj,

vso Istro in Reko. Tako je Italija vstopila v diplomatski boj za Jadran na mirovni konferenci v Parizu z veliko prednostjo, saj si je z zasedbo vzhodne obale Jadrana že močno učvrstila svoje pozicije.

Prispevek Vjekoslava Bratulića *Elementi revolucionarnosti u radničkom pokretu u Puli 1920 godine* (str. 271—304) obravnava potek generalne stavke od 11. do 26. januarja 1920 in potek prvomajskih demonstracij 1. maja 1920 v Pulju. Na koncu je dodanih 31 izvirnih italijanskih dokumentov, ki jih hranj Državni arhiv na Reki. To so v glavnem dnevna poročila civilnega komisarja v Pulju o poteku stavke, pogajanjih z delavci, prvomajskem spopadu itd.

V prispevku *Talijanska politička bonifikacija u Istri* (str. 305—314) obravnava Milivoj Kozlević prizadevanja fašistične Italije, da bi okupirani Istri s pomočjo zahrbtnega načrta o meliorizaciji in bonifikaciji zemlje, ki pa je imel očitno politični cilj, spremenila etnični videz. Naš avtohtoni živelj v Istri so hoteli gospodarsko popolnoma uničiti in namesto njega naseliti tu zanesljive in zveste fašistične privržence iz Italije. To svoje zahrbtno delo so imenovali »politična bonifikacija in notranja kolonizacija«. Avtor nam kot primer navaja tri predloge upoštevanih fašističnih političnih in ekonomskih predstavnikov, kako naj bi se ta »politična bonifikacija« čim uspešneje izvedla. To so predlog fašističnega zveznega sekretarja v Pulju, predlog puljskega prefekta in predlog predsednika pokrajinske zveze poljedelskih fašističnih sindikatov v Pulju.

Josip Perišić je v zborniku objavil dva arhivska dokumenta: prvega pod naslovom *Dokumenat o borbi Hrvata u Istri za svoje škole* (str. 315—316), kjer obravnava izvorni dokument, katerega so poslali zastopniki prebivalstva Rovinjskega sela 23. septembra 1920 okrožnemu šolskem svetu v Pulj. V njem protestirajo, ker je bil v popolnoma hrvatsko mesto poslan italijanski učitelj. V drugem pod naslovom *Dokumenat okružnog nnaordnooslobodilačkog odbora za Rijeku* (str. 317—319) analizira blok »popratnica« (spremnice) okrožnega NOO za Reko, katerega hrani reški Narodni muzej v arhivu oddelka ljudske revolucije.

Tatjana Blažeković daje v svojem prispevku *Nekoliko arhivskih podatkov o Karolini Belinić* (str. 320—322) nekaj novih podatkov o reški meščanki K. Belinić, ki je julija 1813 rešila Reko pred obstreljevanjem angleške flote.

V zborniku sta še dva arheološka prispevka: *Arheološke iskopavanje spilje Cingarele kod Momjana* (str. 323—364) puljskega arheologa Borisa Bačića in *Bakrena sjekira sa otvorom za držalje. Prilog proučevanju prethistorije Hrvatskog Primorja* (str. 365—369) Radmile Matejčić.

V rubriki *Osvrti* so tele ocene: Berislava Lukića *Zbornik Matice Hrvatske o Rijeci in revije La porta Orientale — Rivista Giuliana di Storia politica ed arte*, Radojice F. Barbaljić *Statut grada Rijeka* dr. Zlatka Zlerkova, Zagreb 1948, Vjekoslava Bratulića *Vjesnik državnog arhiva u Rijeci, 1953 in 1954* in O pokušaju Matije Vlačića za osnivanje sveučilišta u Regensburgu i Celovcu, M. Markovića, Zlatka Vince Glagoljski notarski protokol iz Draguča u Istri in poročilo Ljerke Stečić o oddelku NOB Narodnega muzeja na Reki.

Na koncu zbornika je poročilo o delu Društva za povijest i kulturna pitanja Istre u Puli v letih 1950—1965 in poročilo o delu Podružnice povijesnog društva Hrvatske u Rijeci v letih 1951 do 1956.

Marjeta Adamič